

भारत-पाकिस्तान फाळणीच्या वेळी पश्चिम पाकिस्तानातून आलेल्या निर्वासितांना / विस्थापितांना भरपाई संकोष मालमत्ता (Compensation Pool Properties) मधून देण्यात आलेल्या जमिनीच्या धारणाधिकाराचे स्वतःहून सर्वेक्षण करून पुनर्विलोकन करण्याबाबत.....

महाराष्ट्र शासन  
महसूल व वन विभाग  
शासन परिपत्रक क्रमांक: जमीन-२०१५/प्र.क्र.२४०/ज-१  
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,  
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.  
दिनांक: १४ जुन, २०१८.

वाचा:-

१. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, क्र.एलएनडी २४६६/२६४५८०-अ-१ दि. २४/०८/१९७२
२. शासन राजपत्र, नगर विकास, सार्वजनिक आरोग्य आणि गृहनिर्माण विभाग  
क्र. एचएस.१०७२/२१२६७-आय(सी) दि.२४ जानेवारी, १९७३
३. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग, क्र.एलएनडी २४७३/१२२८५९-अ-१, दि. १७/०८/१९७४
४. शासन ज्ञापन, महसूल व वन विभाग, क्र. एलएनडी-४९७०/२२४२०४-अ-१, दि. २१/११/१९७४
५. शासन निर्णय, महसूल व वन विभाग क्र.एलएनडी.४६६३/८५४३७/जी-८, दि. ८.२.१९७८
६. शासन पत्र, महसूल व वन विभाग, क्र.०/३२/ यूओआर / २००५/ल-१, दि.२८.४.२००६
७. शासन पत्र, महसूल व वन विभाग, क्र. ०/ १४/व्हीआयपी /२००७/ल-१, दि. २४.६.२००८
८. शासन पत्र, महसूल व वन विभाग, क्र. ०/ १४/व्हीआयपी /२००७/ल-१, दि. १३.१.२०१०

प्रस्तावना :-

पश्चिम पाकिस्तानातून भारतात आलेल्या निर्वासितांचे पुनर्वसन “निर्वासित इसम (नुकसान भरपाई व पुनर्वसन) अधिनियम, १९५४” या केंद्रीय कायद्यान्वये करण्यात आले आहे. केंद्र शासनाने उक्त नमूद कायद्याच्या कलम ३४ नुसार या विषयीचे आपले अधिकार सन १९७१ पासून महाराष्ट्र शासनास दिलेले आहेत.

महाराष्ट्रात सुमारे ३० ठिकाणी निर्वासितांच्या वसाहती उभारण्यात आलेल्या आहेत. देशाच्या फाळणीच्या वेळी भारत सोडून पाकिस्तानात स्थलांतर झालेल्या व्यक्तींनी भारतामध्ये सोडलेली मालमत्ता आणि राज्य व केंद्र शासनाने त्यात घातलेली भर यातून मालमत्तांचा भरपाई संकोष (Compensation pool) तयार करण्यात आला आहे. या निर्वासित वसाहतीमध्ये “निर्वासित इसम (नुकसान भरपाई व पुनर्वसन) अधिनियम, १९५४” व त्या अंतर्गत तयार केलेल्या नियमांचे आधारे अशा निर्वासित व्यक्तींनी त्यांच्या पश्चिम पाकिस्तानात सोडून दिलेल्या मालमत्तेच्या बदल्यात “भरपाई संकोष मालमत्ता (Compensation Pool Properties)” यामधून

जमीन/मालमत्ता निर्वासित व्यक्तींना वितरीत करण्यात आल्या आहेत. “निर्वासित इसम (नुकसान भरपाई व पुनर्वसन) अधिनियम, १९५४” या अधिनियमाच्या कलम २० मधील तरतुदीनुसार भरपाई संकोष मालमत्तेमधून (Compensation Pool Properties) भूखंडांचे वितरण मालकी हक्काने तसेच कोणत्याही अटी/शर्ती अथवा करारनाम्याशिवाय निवासी/वाणिज्यिक प्रयोजनार्थ निर्वासित व्यक्तींना करण्यात आले आहे. तथापि, अशा मालमत्तांच्या अधिकार अभिलेखात अनेक ठिकाणी भोगवटादार वर्ग-२ अथवा ब/ ब-१/ ब-२ सत्ता प्रकार अशा नोंदी आहेत.

दरम्यानच्या कालावधीत धुळे व जळगांव जिल्ह्यात निर्वासितांचे पुनर्वसन करताना, त्यांना “निर्वासित इसम (नुकसान भरपाई व पुनर्वसन) अधिनियम, १९५४” व त्या अंतर्गत तयार केलेल्या नियमांचे आधारे भरपाई संकोष मालमत्तेमधून (Compensation Pool Properties) दिलेल्या अथवा अशा मालमत्तेवरील अतिक्रमण नियमानुकूल करून दिलेल्या अथवा अभिहस्तांतरण करारामध्ये विनिर्दिष्टपणे नमूद केलेल्या मिळकती यांचे सर्वेक्षण करताना “ब-२ सत्ता प्रकारावर” भूखंड दिल्याबाबत सर्वेक्षणाची कार्यवाही तपासण्याबाबत व अशा कार्यवाहीचे पुनर्विलोकन करून अशा मिळकतीस “अ-१ सत्ता प्रकार” नमूद करण्याबाबत संबंधित क्षेत्रीय महसूली अधिकारी आणि प्राधिकारी यांना शासनाने संदर्भाधीन क्र. ६ ते ८ येथे नमूद पत्रान्वये दिशानिर्देश दिलेले आहेत.

त्याच धर्तीवर, राज्यातील अन्य सर्व निर्वासितांच्या वसाहतीच्या बाबतीत क्षेत्रीय महसूली अधिकारी व प्राधिकारी यांना कार्यवाही करण्याकरीता दिशानिर्देश देण्याविषयी लोकप्रतिनिधी तसेच सिंधी समाजातील नागरिकांकडून शासनाकडे सतत मागणी आणि पाठपुरावा करण्यात येत आहे.

सबब, या सर्व बाबींचा सर्वकष विचार करून मंत्रिमंडळाच्या मान्यतेने शासनाने क्षेत्रीय महसूली अधिकारी व प्राधिकारी यांना दिशानिर्देश देण्याविषयी खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

### **शासन परिपत्रक :-**

भारत-पाकिस्तान फाळणीच्या वेळी पश्चिम पाकिस्तानातून आलेल्या निर्वासितांना / विस्थापितांना “निर्वासित इसम (नुकसान भरपाई व पुनर्वसन) अधिनियम, १९५४” व त्या अंतर्गत तयार केलेल्या नियमांचे आधारे भरपाई संकोष मालमत्तेमधून (Compensation Pool Properties) दिलेल्या अथवा अशा मालमत्तेवरील अतिक्रमण नियमानुकूल करून दिलेल्या मिळकती, यांच्या धारणाधिकाराचे स्वतःहून सर्वेक्षण करून पुनर्विलोकन करण्यासंदर्भात महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम १३ अन्वये क्षेत्रीय महसूली अधिकारी व प्राधिकारी यांना पुढीलप्रमाणे दिशानिर्देश देण्यात येत आहेत:-

- (१) भारत-पाकिस्तान फाळणीनंतर पश्चिम पाकिस्तानातून भारतात आलेल्या निर्वासितांचे पुनर्वसन करताना, “निर्वासित इसम (नुकसान भरपाई व पुनर्वसन) अधिनियम, १९५४” व त्या अंतर्गत तयार केलेल्या नियमांचे आधारे राज्यातील सर्व निर्वासितांच्या वसाहती मध्ये भरपाई संकोष मालमत्तेमधून (Compensation Pool Properties) दिलेल्या अथवा अशा भरपाई संकोष मालमत्तेवरील अतिक्रमण नियमानुकूल करून दिलेल्या निवासी व वाणिज्यिक भूखंडाचे स्वतःहून सर्वेक्षण करण्यात यावे.
- (२) सदर सर्वेक्षणासमयी उक्त नमूद मालमत्तांच्या बाबतीत भोगवटादार वर्ग-२ अथवा ब / ब-१ / ब-२ सत्ता प्रकाराने असे भूखंड दिल्याचे आढळल्यास, अशा कार्यवाहीचे संबंधित सक्षम प्राधिकारी यांनी महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६ च्या कलम २५८ नुसार स्वतःहून पुनर्विलोकन करून, अशा निवासी व वाणिज्यिक मिळकतीस अधिकार अभिलेखात अ-१ सत्ताप्रकार अथवा भोगवटादार वर्ग-१ हा धारणाधिकार नमूद करण्याची कार्यवाही करावी.
- (३) सर्व संबंधित जिल्हाधिकारी यांनी त्यांच्या अधिकार क्षेत्रात या निर्णयानुषंगाने कालबद्ध कार्यक्रम आखून, “विशेष मोहीम” राबवून, सदर कार्यवाही पूर्ण करावी.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या [www.maharashtra.gov.in](http://www.maharashtra.gov.in) या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २०१८०६१४१७३५३६०९१९ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

( राजेंद्र क्षीरसागर )  
शासनाचे सहसचिव

प्रत,

- १) मा.राज्यपाल, महाराष्ट्र राज्य यांचे सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
- २) मा.मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव
- ३) मा.मंत्री (महसूल), यांचे खाजगी सचिव
- ४) मा.मंत्री (वित्त व नियोजन), यांचे खाजगी सचिव
- ५) मा.राज्यमंत्री (महसूल), यांचे खाजगी सचिव
- ६) मा.मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई.

- ७) मा. अपर मुख्य सचिव, (वित्त) वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ८) अपर मुख्य सचिव (मदत व पुनर्वसन), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ९) अपर मुख्य सचिव (महसूल), महसूल व वन विभाग, यांचे स्वीय सहाय्यक
- १०) प्रधान सचिव (नवि-१), नगर विकास विभाग , मंत्रालय, मुंबई.
- ११) प्रधान सचिव (नवि-२), नगर विकास विभाग , मंत्रालय, मुंबई.
- १२) जमाबंदी आयुक्त आणि संचालक भूमी अभिलेख, पुणे.
- १३) प्रधान सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- १४) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मुंबई
- १५) सर्व विभागीय आयुक्त/सर्व जिल्हाधिकारी,
- १६) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता ) महाराष्ट्र १/२, मुंबई / नागपूर
- १७) महालेखापाल (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र १/२, मुंबई / नागपूर
- १८) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
- १९) निवासी लेखा अधिकारी, मुंबई
- २०) सर्व मंत्रालयीन प्रशासकीय विभाग
- २१) सर्व सहसचिव/उपसचिव, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- २२) सर्व “ज” समूह कार्यासने, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- २३) कार्यासन २-६, मदत व पुनर्वसन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- २४) निवडनस्ती (कार्यासन ज-१)

\*\*\*\*\*